

Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2014, 1–2 (3–4)

УДК 7.071.4:331.5:316.42(438)«313»

Mirosław Kisiel, Kamil Wilk

Uniwersytet Śląski w Katowicach
(Polska)

Мірослав Кісєль, Каміль Вільк

Шльонський університет в Катовицях
(Польща)

**RYNEK PRACY NAUCZYCIELA EDUKACJI ARTYSTYCZNEJ
W SYTUACJI ZMIANY SPOŁECZNEJ W POLSCE –
PERSPEKTYWY I BARIERY**

**РИНОК ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В
УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН У ПОЛЬЩІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА БАР'ЄРИ**

У роботі репрезентуються перспективи та бар'єри, з якими в умовах соціальних і культурних змін стикаються на ринку праці вчителі мистецьких дисциплін у Польщі. Визначаються цілі й особливості відбору змісту мистецької освіти; аналізується стан підготовки студентів до виконання виховних функцій у своїй майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: ринок праці, учитель мистецьких дисциплін, Польща, мистецька освіта, музика.

Współczesna rzeczywistość edukacyjna w Polsce jest rezultatem zarówno wielu przemian społeczno-kulturowych, jak również przeobrażeń zachodzących bezpośrednio w środowisku oświatowym. Sytuacja ta wymusza konieczność stałego monitoringu profilu kształcenia przyszłych nauczycieli i wychowawców przedszkoli, szkół oraz placówek kulturalno-oświatowych i oświatowo-wychowawczych. Dokonujące się zmiany inspirowują pedagogów – pracowników nauki do refleksji nad wytyczonymi celami i doborem treści kształcenia oraz analizą stanu przygotowania studentów do podjęcia funkcji nauczyciela – wychowawcy. Priorytety zmian wskazują na potrzebę stworzenia w edukacji takich sytuacji aksjologicznych, które będą pomocne studiującej młodzieży w rozpoznawaniu, akceptowaniu i przeżywaniu przyswojonych treści, a które tym samym będą mogły przełożyć się na sukces w pracy zawodowej. Znalezienie pracy, stanowiącej nie tylko podstawę materialnego zabezpieczenia bytu

jednostce, lecz także mogącej stać się źródłem głębokiej satysfakcji osobistej, płynącej ze świadomości, iż jest ona potrzebna i ważna dla społeczeństwa, stanowi w obecnych czasach wyzwanie dla absolwentów większości kierunków studiów akademickich. Jednym z zadań uczelni prowadzących kształcenie przygotowujące młodzież akademicką do wykonywania zawodu nauczyciela edukacji muzycznej jest monitorowanie kariery absolwentów oraz sondaż oczekiwań środowiska oświatowego i wychowawczego względem zapotrzebowania na wykwalifikowaną kadrę pedagogiczno-artystyczną.

W niniejszej pracy zaprezentowane zostały rozważania ukazujące perspektywy i bariery, jakie ujawnia rynek pracy dla absolwentów edukacji artystycznej i nauczycieli edukacji muzycznej w Polsce w sytuacji zmiany społecznej i kulturowej.

Wartość muzyki w edukacji i wychowaniu

Wartości posiadają siłę sprawczą – między innymi przez fakt, że pobudzają człowieka do działania i czynienia zmian w sobie i w najbliższym otoczeniu [1]. Postrzegane przez niego wartości w muzyce to świadome przyjmowanie i analizowanie własnych sądów i wyobrażeń, spostrzeganie cech i wartości niezbędnych do tworzenia nowych pojęć, a także do nabywania umiejętności klasyfikowania i dokonywania indywidualnych wyborów. Muzyka stanowi ogólnodostępne dobro, dlatego istotnym kryterium w wyborze jej wartości staje się indywidualna decyzja jednostki.

Muzyka jest sztuką, która stanowi przejaw artystycznej działalności człowieka, podobnie jak malarstwo, rzeźba, literatura czy taniec. Aktywność artystyczna jest jedną z licznych form działalności społecznej. Człowiek tworzy muzykę, aby dać w niej wyraz swoim przeżyciom, które powstają zależnie od określonej rzeczywistości społecznej z myślą o przekazaniu jej innym ludziom. Społecznym zjawiskiem jest zarówno twórczość, jak i odtwórczość, czyli wykonawstwo oraz odbiór muzyki. Upodobania – zróżnicowane w każdym społeczeństwie, zmienne historycznie, specyficzne dla różnych grup etnicznych i narodowych – są również zjawiskiem społecznym, jak i sama muzyka, która je wywołuje. Oba zjawiska: muzyka i odbiorczość muzyczna, wzajemnie od siebie zależą i na siebie wpływają. Muzyka wytwarza upodobania i potrzebę słuchania muzyki, natomiast odbiorcza aktywność implikuje zapotrzebowanie na muzykę [2].

Muzyka jest głęboko związana z życiem człowieka. Pełni istotną funkcję wychowawczą, która polega z jednej strony na rozwijaniu zdolności twórczych, korzystnych cech charakteru i życiowej zaradności, z drugiej - na zapewnieniu dzieciom, młodzieży i dorosłym pożytecznej aktywności odprężeniowej i rekreacyjnej. Powszechnie wiadomo, że obecność sztuki w życiu człowieka

czyni go bardziej szczęśliwym, twórczym i otwartym na wyzwania. Naczelnym celem wychowania przez sztukę jest przygotowanie jednostki do koegzystencji w społeczeństwie, do ciągłego udziału w życiu mitycznym, kulturalnym wpływa na umiejętność sprostania wyzwaniu współczesnej cywilizacji [3]. Upodobania – w każdym społeczeństwie zróżnicowane i historycznie zmienne, specyficzne dla różnych grup etnicznych i narodowych, są – jak już pisano – również zjawiskiem społecznym, podobnie jak wywołująca je muzyka, tak więc muzyka oraz muzyczna odbiorczość wpływają na siebie, wzajemnie się warunkując.

Muzyka jest również głęboko związana z życiem młodego człowieka. Pełni istotną funkcję wychowawczą, która polega z jednej strony na rozwijaniu zdolności twórczych, korzystnych cech charakteru i życiowej zaradności, z drugiej – na zapewnieniu dzieciom i młodzieży pożytecznej aktywności odprężeniowej i rekreacyjnej. Powszechnie wiadomo, że obecność sztuki w życiu człowieka czyni go bardziej szczęśliwym, twórczym i otwartym na wyzwania. Naczelnym celem wychowania przez sztukę jest przygotowanie jednostki do życia w społeczeństwie, do ciągłego udziału w życiu mitycznym, kulturalnym, do sprostania wyzwaniom współczesnej cywilizacji [4].

Edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej w szkole wyższej

Rzeczywistość edukacyjna stanowi wypadkową wielu przemian zachodzących w otoczeniu społeczno-kulturowym szkoły wyższej, jak i w niej samej. Zjawiska te wymuszają konieczność stałego oglądu profilu kształcenia studentów kierunków muzycznych oraz modelu sylwetki absolwenta. Dokonujące się zmiany zmuszają pedagogów akademickich do namysłu nad analizą stanu przygotowania studentów do pełnienia funkcji artystycznych i zawodowych jako kanonu ich niezbędnych kompetencji [5].

Edukację artystyczną w zakresie sztuki muzycznej w Polsce prowadzą liczne ośrodki akademickie. Wśród nich wiodącą rolę odgrywają: Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Akademia Muzyczna w Krakowie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Akademia Muzyczna im. F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Zielonogórski, Akademia Muzyczna im. G. i K. Bacewiczów w Łodzi, Uniwersytet Muzyczny im. F. Chopina w Warszawie, Uniwersytet Rzeszowski, Akademia Pomorska w Słupsku, Akademia Muzyczna im. S. Moniuszki w Gdańsku, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet J. Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie oraz Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu [6].

Na ww. uczelniach kandydat może studiować zarówno w trybie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym. Studia są dwustopniowe – po ukończeniu

stopnia pierwszego uzyskuje się tytuł licencjata, po ukończeniu stopnia drugiego – tytuł magistra. Przedmioty na tym kierunku studiów sprofilowane są głównie na słuchanie, interpretowanie i opisywanie – najczęściej za pomocą zapisu nutowego – wybranych pozycji muzycznych. Studenci poznają m.in. historię muzyki, zgłębiają tajniki gry na fortepianie i instrumentach szkolnych oraz doskonalą się w czytaniu partytur. Co ciekawe, studenci tego kierunku uczą się także, jak promować dobrą kulturę muzyczną. Tak więc absolwent może posiadać nie tylko umiejętność odbioru i interpretacji utworów muzycznych, ale też i podstawową umiejętność gry na wielu znanych i wykorzystywanych w edukacji instrumentach muzycznych. Wśród możliwych do wyboru specjalności są na przykład: muzykoterapia, rytmika, edukacja muzyczna i dyrygentura chóralna. Po ukończeniu studiów na kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej absolwent może podjąć pracę przede wszystkim jako nauczyciel muzyki w szkołach, ewentualnie zostać animatorem kultury muzycznej czy menedżerem zespołów wokalnych i instrumentalnych. Kultura muzyczna jest w naszym kraju szeroko upowszechniona, stąd też dobrych specjalistów w tym zakresie poszukuje się w wielu sektorach branży muzycznej.

Sylwetka absolwenta kierunku pedagogiczno-artystycznego

Absolwent posiadający wykształcenie będące w efekcie finalnym rezultatem procesu kształcenia i samokształcenia, obejmującym pewien zasób zdobytej wiedzy pozwalający na branie udziału w życiu społecznym i wykonywanie określonego zawodu, może być obecnie postrzegany jako swego rodzaju «produkt» procesu edukacji, a (...) *powstały w wyniku świadczenia usługi edukacyjnej*. Produkt ten, rozumiany tu jako człowiek posiadający wykształcenie, stanowi kompilację różnych wartości i cech, które pozyskuje potencjalny pracodawca z tytułu współpracy z absolwentem [7]. Wszystkie te wartości i cechy oraz kompetencje nabyte w toku studiów składają się na obraz absolwenta.

W punkcie niniejszej pracy przedstawiony został obraz absolwenta Wydziału Artystycznego Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie kończącego kierunek edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej.

Wydział Artystyczny Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie kształci obecnie studentów w ramach studiów I oraz II stopnia (stacjonarnych i niestacjonarnych) na następujących kierunkach: edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej, edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych oraz grafika [8]. Zgodnie z opracowanymi przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego standardami kształcenia dla kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej [9] program nauczania – oprócz przedmiotów wspólnych dla wszystkich kierunków humanistycznych – obejmuje specjalistyczne przedmioty

ogólnomuzyczne teoretyczne i praktyczne, przedmioty związane z kulturą, sztuką, promocją i marketingiem sztuki oraz działaniami interdyscyplinarnymi, atakże przedmioty pedagogiczne i metodyczne. Pozostałe, kierunkowe przedmioty realizowane są w związku z szerokim wachlarzem specjalizacji takich, jak: terapia muzyczna w działaniach pedagogicznych, zespoły instrumentalne, muzyka rozrywkowa, muzyka liturgiczna oraz prowadzenie zespołów muzycznych.

Ukończenie studiów I stopnia zwieńczone jest uzyskaniem tytułu licencjata i uprawnia do wykonywania pracy w ramach jednej z powyższych specjalności oraz nadaje pełne kwalifikacje pedagogiczne w zakresie edukacji i animacji muzycznej, co umożliwia podejmowanie zatrudnienia w charakterze nauczyciela muzyki na wszystkich poziomach szkolnictwa ogólnokształcącego. Absolwent może pracować także w licznych instytucjach zajmujących się szeroko pojętą animacją życia muzycznego, a także w specjalistycznych placówkach prowadzących terapię muzyczną.

Kończąc studia II stopnia, absolwent otrzymuje tytuł magistra uzyskując kwalifikacje w ramach wybranej specjalności oraz kwalifikacje artysty-muzyka i nauczyciela w zakresie edukacji i animacji muzycznej. Otrzymując pełne kwalifikacje pedagogiczne, może uczyć na wszystkich poziomach szkolnictwa ogólnokształcącego oraz pracować w szeroko rozumianych instytucjach kultury, prowadzić zespoły muzyczne oraz świadczyć działalność terapeutyczną w zakresie muzyki [10]. Absolwenci chcący poszerzyć swoje kwalifikacje mogą podjąć dalszą naukę na studiach podyplomowych. W nawiązaniu jednak do opisywanej wcześniej sytuacji na rynku pracy warto wskazać, że dla chcących utrzymać się w kręgu pracowników oświaty najbardziej warte zainteresowania są studia podyplomowe związane z pedagogiką przedszkolną, wczesnoszkolną, specjalną, czy też nadające uprawnienia do nauczania drugiego przedmiotu (np. języka obcego) [11].

Podsumowując powyższe informacje należy stwierdzić, że postulowany przez Uniwersytet Śląski model absolwenta kierunku edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej powinien charakteryzować się pełnym zestawem kompetencji zawodowych nauczyciela, które to można zdefiniować jako połączenie wiedzy z zakresu danej dziedziny i umiejętności praktycznego z niej korzystania w połączeniu z posiadaniem stosownych uprawnień formalnych. W skład tychże uprawnień wchodzi: kompetencje prakseologiczne (umiejętność skutecznego diagnozowania, planowania i organizacji działań oraz kontrolowania i właściwego oceniania wyników kształcenia), kompetencje komunikacyjne (wyrażające się w umiejętności skutecznego i poprawnego operowania językiem w sytuacjach edukacyjnych), kompetencje współdziałania

(polegające na efektywnych i sprawnych działaniach prospołecznych i integracyjnych), kompetencje kreatywne (czyli umiejętność podejmowania niestandardowych działań twórczych), kompetencje informatyczne (polegające na efektywnym wykorzystywaniu nowoczesnych środków dostępu do zasobów informacji), a także kompetencje moralne (wyrażające się w umiejętności głębokiej refleksji moralnej przy ocenie dowolnego czynu) [12].

Absolwent spełniający powyższe warunki, przy zachowaniu przez sztukę muzyczną poczesnego miejsca w hierarchii przedmiotów, powinien móc liczyć na zdobycie pracy zgodnie z otrzymanym wykształceniem oraz zainteresowaniami szczegółowymi, niejednokrotnie pogłębionymi przez wybór odpowiedniej dla siebie specjalizacji lub kierunku studiów podyplomowych. Jak jednak pisano na początku tego artykułu, codzienne realia poszukiwania oraz utrzymania zatrudnienia w tym zawodzie nie należą do szczególnie optymistycznych.

Rynek pracy nauczyciela muzyki – progi i bariery

Młody człowiek podejmujący decyzję o dalszym kształceniu w konkretnym kierunku (...) *ma nadzieję zrealizować określone cele, które takim wyborom przyświecają*. Wyniki badań przeprowadzonych wśród wybranej grupy studentów pokazują, że u podstaw decyzji o wyborze kierunku studiów najczęściej znajdowała się chęć podniesienia własnych kwalifikacji oraz zwiększenie prawdopodobieństwa uzyskania szansy na ciekawą pracę w przyszłości [13]. Jednak absolwenci kierunków pedagogiczno-artystycznych znajdują się w sytuacji wyjątkowej. Specjalności te wymagają od osób kończących je szczególnych predyspozycji, uzdolnień (rozumianych jako «swoisty układ zdolności warunkujących ponadprzeciętny poziom wykonywania jakiegoś rodzaju działalności»), które do zwieńczenia okresu kształcenia stosownym dyplomem musiały być wcześniej rozwijane i doskonalone przez długie lata nauki, prowadzonej najczęściej równolegle do odpowiednich szczebli koniecznego wykształcenia ogólnego. O szczególnej roli odpowiednich umiejętności nauczyciela muzyki w początkowym okresie nauczania pisze wielu autorów, jak np.: M. Przychodzińska, B. Podolska, K. Lewandowska czy R. Ławrowska, W. Jankowski, E. Rogalski czy M. Niziurski. W związku z koniecznością poniesienia tak dużych nakładów pracy własnej w celu uzyskania upragnionych kwalifikacji wydaje się, że podejmowanie zatrudnienia poza branżą z przyczyn wyłącznie ekonomicznych – choć w niektórych sytuacjach życiowych bywa to konieczne – nie jest jednak docelowo satysfakcjonującą alternatywą dla młodych absolwentów wydziałów pedagogiczno-artystycznych. Z drugiej strony, aby satysfakcja z wykonywanej pracy była pełna, nie sposób nie brać pod uwagę czynników ekonomicznych, te zaś z kolei – jeśli porównać siłę nabywczą pieniądza

z możliwościami zarobkowymi nauczyciela zatrudnionego na podstawie umowy o pracę oraz realia długotrwałej drogi awansu zawodowego i fakt, że poruszamy tu problem ludzi przeważnie młodych, zaczynających dopiero swoje życie zawodowe i osobiste, a w związku z tym charakteryzujących się zwiększonymi potrzebami ekonomicznymi – nie rysują się na dzień dzisiejszy w szczególnie optymistycznych barwach. Rekordowo niska liczba godzin przewidzianych na lekcje przedmiotów artystycznych w szkolnictwie ogólnym, szczególnie podstawowego i gimnazjalnego w zestawieniu z niedawnym (reforma systemu oświaty w 1999 roku) [14], wysoce nieszczęśliwym pomysłem połączenia plastyki z muzyką w jeden blok tematyczny (co gorsze, niejednokrotnie realizowany przez tego samego nauczyciela – specjalistę w swojej dziedzinie, zobligowanego niejako przez konieczność zachowania dotychczasowego pensum), przyczyniła się do marginalizacji znaczenia zarówno wychowania muzycznego, jak i plastycznego najpierw w szkołach, a następnie w powszechnej świadomości społecznej. W tym miejscu warto odnotować, że reforma ta i jej skutki dla wychowania muzycznego w ogólności oraz jej wpływ na pozycję nauczyciela tego przedmiotu została jednoznacznie negatywnie oceniona przez nauczycieli województwa mazowieckiego, o czym piszą A. Białkowski i M. Grusiewicz [15]. Podobne stanowisko zajmuje większość pedagogów muzycznych w kraju.

Jak zauważa R. Ławrowska, wczesną edukację muzyczną w szkolnictwie ogólnym można postrzegać jako zagrożoną przez nadrzędność edukacji zintegrowanej. Zwraca ona również uwagę na niedostateczną motywację nauczycieli, jak też i niekiedy ich złe przygotowanie, które ma miejsce najczęściej w przypadku «wymuszonej» dwukierunkowości (np. muzyk-plastyk i plastyk-muzyk) [16]. Niezaprzeczalnym faktem jest znaczenie należytego opanowania przez dziecko podstawowych umiejętności muzycznych jako czynnika warunkującego powodzenie integracji muzyki z innymi dziedzinami sztuki, a także obszarami edukacji. Jeśli w wielu szkołach podstawowych kontakt z muzyką rozpoczyna się dopiero w klasie czwartej, a kończy w piątej, to w przypadku zbyt wczesnego połączenia jej z plastyką integracja taka traci rację bytu [17].

Analizując sytuację absolwenta kierunku pedagogiczno-artystycznego na aktualnym rynku pracy celowo pominięto możliwość uzyskania przez niego zatrudnienia w szkole artystycznej lub specjalnej oraz w szkolnictwie wyższym, gdyż – z uwagi na stosunkowo niedużą liczbę takich placówek – dotyczy to relatywnie niedużego procentu osób kończących takie studia. W dalszej części pracy skoncentrowano się na dalszym opisie perspektyw zawodowych absolwentów wydziałów artystyczno-pedagogicznych w szkolnictwie powszechnym oraz na wariacie zakładającym uprawianie tzw. wolnego zawodu.

Pojęcie «wolny zawód», nieposiadające w naszym kraju identyfikującego go wyczerpująco definicji normatywnej, a polegające na każdorazowym określeniu przez ustawodawcę pewnych zawodów jako «wolne» na użytek określonych przepisów, rozumiane jest tu w znaczeniu pozarolniczej działalności gospodarczej wykonywanej (...) *osobiście przez (...) nauczycieli w zakresie świadczenia usług edukacyjnych polegających na udzielaniu lekcji na godziny, jeśli działalność ta nie jest wykonywana na rzecz osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej albo na rzecz osób fizycznych dla potrzeb prowadzonej przez nie pozarolniczej działalności gospodarczej, z tym że za osobiste wykonywanie wolnego zawodu uważa się wykonywanie działalności bez zatrudniania na podstawie umów o pracę, umów zlecenia, umów o dzieło oraz innych umów o podobnym charakterze osób, które wykonują czynności związane z istotą danego zawodu*» oraz jako «*pozarolniczą działalność gospodarczą w rozumieniu ustawy o podatku dochodowym*» [18].

Dokonując podziału zatrudnienia ze względu na jego podstawę prawną, pedagog artystyczny może w obecnych realiach wykonywać swój zawód pracując jako:

- nauczyciel – w tym przypadku wychowania muzycznego czy edukacji muzycznej – w publicznym szkolnictwie powszechnym szczebla podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, w niektórych szkołach niepublicznych oraz instruktor zajęć umuzykalniających, wszelkiego rodzaju zespołów muzycznych i innych zajęć artystycznych organizowanych wokół gminnych i miejskich ośrodków kultury (niejednokrotnie łącząc funkcję animatora kulturalnego na skalę lokalną) – w oparciu o zasady ustalone w Karcie Nauczyciela [19];
- nauczyciel wychowania muzycznego – edukacji muzycznej, w niektórych szkołach niepublicznych szczebla podstawowego, gimnazjalnego i licealnego, a także instruktor zajęć umuzykalniających i innych podobnych – zatrudnienie oparte o ogólne zasady regulowane Kodeksem Pracy z wyłączeniem Karty Nauczyciela; także jako ww. instruktor zatrudniony na ww. zasadach przez zewnętrzną jednostkę prowadzącą działalność gospodarczą – np. firmę edukacyjną;
- prowadząc samodzielną działalność gospodarczą – świadcząc usługi edukacyjne zgodnie ze swoimi kwalifikacjami, czego najprostszą formą jest właśnie jednoosobowa firma edukacyjna [20]; w ramach samodzielnej działalności gospodarczej możliwa jest też własna twórcza i odtwórcza działalność artystyczna, organizacja i obsługa imprez kulturalnych itp.

Niestety, na szczęblu wychowania przedszkolnego pedagog artystyczny często nie ma możliwości podjęcia pracy jako nauczyciel muzyki czy też instruktor zajęć rytmicznych (albo innych zbliżonych) na zasadach określonych w *Karcie Nauczyciela* [21]. Zwykle jest to spowodowane brakiem takich stanowisk. Przedszkola publiczne finansowane są przez samorządy lokalne, które nie otrzymują subwencji oświatowej, najczęściej więc jednostka samorządowa nie jest zainteresowana ponoszeniem dodatkowych kosztów związanych z poszerzeniem oferty edukacyjnej prowadzonych przez siebie placówek. Jest to o tyle dziwne, że znaczenia muzyki i związanych z nią form ekspresji takich, jak śpiew, ruch czy gra na instrumentach na tym najbardziej podstawowym poziomie edukacji nikt nie kwestionuje [22]. Wprawdzie ostatnio – na skutek powszechnego braku możliwości organizowania zajęć pozabudżetowych na terenie publicznych przedszkoli w czasie przewidzianym na realizację podstawy programowej wychowania przedszkolnego (co jest rezultatem społecznego dyskursu na temat zapobiegania tzw. segregacji – w tym przypadku ze względu na status materialny), niektóre miasta przeznaczają pewne środki na zatrudnienie zewnętrznych specjalistów (głównie pedagogów muzycznych oraz lingwistów), oferując zatrudnienie na warunkach zawartych w *Karcie Nauczyciela*. Wymiar tych działań jest na tyle niski, że stawia pod mocnym znakiem zapytania ekonomiczną rentowność podejmowania takiej pracy. Przykładowo: przedszkole czterooddziałowe może zatrudnić nauczyciela muzyki w wymiarze jednej godziny i czterdziestu pięciu minut tygodniowo, co powoduje brak satysfakcji materialnej oraz istotny dyskomfort związany z koniecznością częstego przemieszczania się między placówkami. Efekty takiego działania widoczne są w Katowicach m.in. w postaci trudności, na jakie napotyka placówki, w znalezieniu osoby chętnej do prowadzenia takich zajęć w tej formie. Skutkiem omawianego rozwiązania bywa więc niejednokrotnie brak realizacji pewnych zajęć, prowadzenie których – dotychczas – zlecano zazwyczaj zewnętrznemu specjalistce pracującemu na zasadach samodzielnej działalności gospodarczej. Opisywane tu swego rodzaju wyrugowanie specjalistycznych podmiotów zewnętrznych z procesu dydaktycznego w przedszkolu znacznie zawężyło możliwości rozwoju zawodowego wielu specjalistów w ogóle, a pedagogów muzycznych w szczególności, gdyż należy zauważyć, że mają oni zazwyczaj większe problemy ze znalezieniem zatrudnienia niż np. lingwiści – wydaje się bowiem, iż nasze społeczeństwo wyżej ceni sobie znajomość języków obcych niż edukację artystyczną.

Jak widać na powyższym przykładzie, nauczyciel muzyki w dobie przemian napotyka na wiele trudności. Często nie mając oparcia w swoim

środowisku, skazany jest na «tułaczkę», łącząc etat w kilku szkołach lub innych placówkach. Niejednokrotnie dodatkowym utrudnieniem jest warsztat pracy, gdyż brak jest odpowiedniego pomieszczenia, czy też jego właściwego wyposażenia. Sytuacja taka wraz z liczbą godzin przeznaczoną na wychowanie muzyczne stanowi smutny dowód marginalnego traktowania treści muzycznych w hierarchii rodzimej edukacji. Z odtwarzaczem CD w ręku, z kilkoma płytami, czasami z jakąś planszą lub niewielkim instrumentem melodycznym nauczyciel przechodzi z klasy do klasy, by przeprowadzić jedną lekcję muzyki tygodniowo w każdym oddziale wiekowym. Dbając o odpowiedni poziom nauczania nauczyciel nieustannie samodzielnie wzbogaca daleko odbiegający od standardów unijnych, a czasem wręcz od wymagań stawianych przez zdrowy rozsądek warsztat pracy, pokonuje przeszkody i udowadnia – także i sobie – że muzyka «kojąco działa na duszę» i «łagodzi obyczaje». W gąszczu piętrzących się trudności różnorodnej natury (najczęściej jednak formalnej, materialnej czy wręcz mentalnej) zdobyte w toku studiów umiejętności zawodowe często nie wystarczają. Usiłuje zatem samodzielnie zdobywać wiedzę i modyfikować ją, bezustannie dostosowując do ciągle zmieniających się warunków, by móc utrzymać się na poziomie wymaganych standardów pracy. Bywa, że nauczycielowi muzyki trudno jest odnaleźć się w podlegającej przemianom rzeczywistości i sprostać wymaganiom edukacyjnym. W świecie rosnącej powszechności komputerów i ogólnodostępnej wiedzy musi on podejmować kolejne wyzwania, by nie pozostać w tyle [23].

W ciągu ostatnich kilku lat w szkolnictwie obserwuje się tendencję do przekwalifikowywania się nauczycieli muzyki spowodowane kryzysem zatrudnienia. W zależności od potrzeb danej placówki, wielu nauczycieli podjęło studia podyplomowe, by móc uczyć również innych przedmiotów, a tym samym uchronić się przed obniżeniem pensum godzin lub zwolnieniem. Z roku na rok, w wyniku mniejszej liczby uczniów, wielu nauczycieli pracuje ucząc kilku przedmiotów np. plastyki, techniki czy informatyki, języka obcego, lub też uczy samej muzyki w jednej lub kilku szkołach, gromadząc w ten sposób godziny na jeden etat. Bardzo rzadkim zjawiskiem jest nauczyciel edukacji muzycznej zatrudniony tylko w jednej placówce w pełnym wymiarze godzin dydaktycznych. Poprzez zdobywanie kolejnych kwalifikacji nauczyciel muzyki «wędruje» zatem po różnych poziomach edukacji, nie zawsze czyniąc to z przekonaniem, częściej – pod presją [24]. Sytuacja taka zdecydowanie nie sprzyja poczuciu stabilizacji zawodowej.

W polskiej szkole coraz częściej pojawiają się i z powodzeniem są realizowane innowacyjne koncepcje wychowania muzycznego, będące

alternatywną propozycją w edukacji dzieci. Obecna rzeczywistość edukacyjna związana z koncepcją kształcenia zintegrowanego i blokowego skłania się do metod, które nie tylko zapewnią młodym odbiorcom właściwy kontakt z muzyką artystyczną, ale również określają ich postawę wobec edukacji. W ten sposób głównymi czynnikami nowoczesnego kierunku rozwoju w procesie kształcenia muzycznego stały się twórczość i osobowość dziecka. Do nich można zaliczyć projekty tj.: *Śpiewające klasy*, *Cała Polska śpiewa*, *Klucz do muzyki*, *Umuzycznienie niemowląt i małych dzieci*, *Projekt wielokulturowy Mus-e®* Yehudi Menuhina, *Aktywne słuchanie muzyki* Batti Strauss, *Ad libitum - improwizacja jako element edukacji kulturalnej*, *Pedagogika zabawy*, *Wielobarwne przestrzenie muzyki*, *Rytmika i plastyka ruchu* oraz *Uczę się z Mozartem*, *Muzykoterapia dziecięca*, *Scholacantorum*, a także *Folklor muzyczny* [25]. Praktyczne możliwości ich zastosowania uwarunkowane są z jednej strony zapotrzebowaniem środowiska na tego typu działanie, z drugiej poziomem przygotowania kadry pedagogiczno-artystycznej.

Podsumowanie

Zarysowane powyżej problemy nie wpływają pozytywnie na ogólnospołeczny wizerunek nauczyciela przedmiotu artystycznego, co w połączeniu z dużymi trudnościami ze znalezieniem pracy, jak i nie zawsze satysfakcjonującymi, charakterystycznymi dla sfery budżetowej zarobkami dodatkowo i znacząco obniża atrakcyjność tego zawodu. Wysokie wymagania formalne w połączeniu z bardzo niskim zapotrzebowaniem, wyrażającym się w minimalnej ilości godzin dydaktycznych przewidzianych na realizację treści muzycznych w szkołach, wyrugowaniu zewnętrznych podmiotów specjalistycznych z procesu dydaktycznego w przedszkolach publicznych oraz zastąpieniu ich znikomymi częściami etatu – wszystko to przy jednoczesnym więcej niż skromnym na ogół wyposażeniu pracowni muzycznej czy sali do zajęć – składa się na rodzimą rzeczywistość edukacyjną, będącą udziałem wykwalifikowanej kadry pedagogów, którzy – choć nie tylko nie ustępują w niczym nauczycielom pozostałych przedmiotów, tobywa, iż zaangażowali we własne wykształcenie znacznie więcej sił i środków – muszą jednak czuć się w stosunku do reszty grona pedagogicznego nauczycielami drugiej – lub kolejnej – kategorii.

Zasygnalizowane problemy implikują nowe rozwiązania w zakresie kształcenia pedagogiczno-artystycznego młodzieży akademickiej, jak również dookreślenia charakterystyki sylwetki absolwenta, który posiadać winien rozległe uprawnienia pozwalające mu na zaistnienie w nowej rzeczywistości oświatowej. Istotnym problemem jest tu jednak również pozycja kształcenia muzycznego

dzieci i młodzieży w placówkach oświatowych typu przedszkola i szkoły, jak również pozaszkolnych typu wychowawczego i społeczno-kulturalnego, bez zmiany której trudno optymistycznie patrzeć w przyszłość.

LITERATURA

1. Denek K. Wartości i cele edukacji szkolnej / K. Denek. – Poznań – Toruń, 1994.
2. Lissa Z. Zarys nauki o muzyce / Z. Lissa. – Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1987. – S. 7–8.
3. Danel-Bobrzyk K. Muzyka we wszechstronnym wychowaniu dziecka / K. Danel-Bobrzyk // Muzyka w edukacji i wychowaniu / red. H. Danel-Bobrzyk. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 1999. – S. 9–10.
4. Kisiel M. Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczania i poznawania muzyki / M. Kisiel. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, 2008.
5. Uchyła-Zroski J. Wartości w muzyce. Wartości kształcące i kształtowanie u studentów w toku edukacji szkoły wyższej / J. Uchyła-Zroski. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
6. Studia edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.matura6.pl>.
7. Dacko-Pikiewicz Z. Absolwenci wyższych uczelni na rynku pracy Unii Europejskiej (międzynarodowe badania porównawcze) / Z. Dacko-Pikiewicz, K. Szczepańska-Woszczyna. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, 2007. – S. 9, 16–17.
8. Uniwersytet Śląski [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kandydat.us.edu.pl>.
9. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nauka.gov.pl>.
10. Instytut Muzyki w Cieszynie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instytutmuzyki.us.edu.pl>.
11. Uniwersytet Śląski [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kandydat.us.edu.pl/studia-podyplomowe>.
12. Janiszewska K. Postulowany i rzeczywisty model absolwenta studiów pedagogicznych / K. Janiszewska // Lider 175. – 2005. – № 9. – S. 2–4.

13. Dacko-Pikiewicz Z. Absolwenci wyższych uczelni na rynku pracy Unii Europejskiej (międzynarodowe badania porównawcze) / Z. Dacko-Pikiewicz, K. Szczepańska-Woszczyna. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, 2007.

14. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

www.bip.men.gov.pl.

15. Białkowski A. Reforma szkolna i praktyka nauczania muzyki w opinii nauczycieli / A. Białkowski, M. Grusiewicz // Wychowanie Muzyczne. – 2010. – № 3.

16. Ławrowska R. Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej / R. Ławrowska. – Kraków : Wydawnictwo Akademii Pedagogicznej, 2003.

17. Chaciński J. Kompetencje nauczycieli muzyki w obliczu przemian kulturowych / J. Chaciński // Doskonalenie i dokształcanie zawodowe nauczycieli przedmiotów estetycznych / red. V. Przeremska. – Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004.

18. Ustawa z dnia 20. listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, rozdz. I, art. 4, par. 1, pkt. 11 i 12.

19. Ustawa z dnia 26. stycznia 1982 Karta Nauczyciela w: Dz. U. Z 2006 r., nr 97, poz. 674 z późniejszymi zmianami.

20. Ustawa z dnia 02. lipca 2004 o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. 2004, nr 173, poz. 1807.

21. Karta Nauczyciela, ustawa z dnia 26. stycznia 1982 r. po nowelizacji. Dziennik Ustaw z dnia 12 lutego 2014 roku.

22. Wilk K. Jednoosobowa firma edukacyjna szansą na zatrudnienie dla absolwentów kierunków pedagogiczno-artystycznych / K. Wilk, M. Kisiel // Rynek pracy pedagogów. Bariery i perspektywy / red. K. Wójcik, A. Watoła. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, 2012. – S. 17.

23. Słyk U. Perspektywy zatrudnienia nauczycieli edukacji artystycznej w zakresie sztuki muzycznej (na przykładzie Jastrzębia-Zdroju i Wodzisławia Śląskiego) / U. Słyk, M. Kisiel // Rynek pracy pedagogów. Bariery i perspektywy / red. K. Wójcik, A. Watoła. – Dąbrowa Górnicza : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, 2012. – S. 79.

24. Dyląg J. Jak przeciwdziałać stereotypom w edukacji muzycznej / J. Dyląg // Zaniedbane i zaniechane obszary edukacji w szkole / red. M. Suświłło. – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawsko-Mazurskiego, 2006.

25. Kisiel M. Wielorakie przestrzenie muzyki w edukacji wychowaniu dziecka / M. Kisiel. – Katowice : Wyd. KPWiPM, UŚ, 2013.

РЕЗЮМЕ

Кисель Мирослав, Вильк Камиль. Рынок труда учителя художественных дисциплин в условиях социальных изменений в Польше: перспективы и барьеры.

В статье определяются перспективы и барьеры, с которыми в условиях социальных и культурных перемен в Польше сталкиваются учителя художественных дисциплин. Обосновываются цели и особенности отбора содержания художественного образования; анализируется состояние подготовки студентов к музыкальному воспитанию детей и молодежи в своей будущей профессиональной деятельности.

Современная образовательная реальность в стране требует постоянного мониторинга рынка труда и создание соответствующего профиля подготовки учителей художественных дисциплин. В высшей школе необходимо создавать такие аксиологические ситуации, которые позволят студентам сознательно выбирать учебные дисциплины, которые помогут добиться профессионального успеха. В последние годы наблюдается тенденция последипломного дообучения учителей с целью получения дополнительных квалификаций, что обусловлено, в частности, уменьшением в школах учебных часов на художественные дисциплины. Предлагается новое решение проблемы нахождения рабочего места в системе образования выпускниками музыкального профиля. Нужно уже во время обучения в вузе предоставлять будущим учителям музыкального искусства квалификации, позволяющие успешно работать в системе дошкольного и внешкольного образования, в очагах воспитательного и социально-культурного типа, поскольку проблема эффективного музыкального воспитания детей и молодежи остается нерешенной и требует наличия высококвалифицированных учителей соответствующего профиля.

Ключевые слова: рынок труда, учитель художественных дисциплин, Польша, художественное образование, музыка.

SUMMARY

Kisiel Mirosław, Wilk Kamil. The labor market of the teacher of artistic disciplines in the conditions of social changes in Poland: prospects and barriers.

The work represents the prospects and barriers, which the teachers of art disciplines face in the conditions of social and cultural changes in Poland. The goals and features for selecting the content of art education are identified; the state of preparation of the students to perform educational functions in their future career is examined.

Modern educational reality in the country requires continuous monitoring of the labor market and the creation of the profile of teacher training artistic disciplines. In high school it is necessary to create such axiological situations that allow the students to consciously choose of the subjects that will help to achieve professional success. In recent years the tendency of relearning the postgraduate teachers in order to obtain additional qualifications has been observed due, in particular, to decrease in school the hours per artistic disciplines. A new solution to the problem of finding jobs in education by the graduates of musical profile is proposed. While studying at the university it is necessary to give the future teachers of music qualifications in order to provide successfully work in the pre-school and school education, in the establishments of the educational and socio-cultural type. So the problem of effective musical education of children and young people remains unresolved and requires appropriate qualified teachers in the relevant sphere.

Key words: labor market, a teacher, education, art, music.